

Légifotó (Nyíregyháza)

Takács Melinda

A

nemzetközi szakirodalomban a háztartásrégészet önálló régészeti kutatási irányatként már több évtizede jelen van, azonban Magyarországon még viszonylag ritkán találkozni ezzel a kifejezéssel. Nagyon nehéz ugyanis meghatározni, hogy egy adott korszakban mit nevezhetünk háztartásnak, és hogy az pontosan hogyan működhetett, hiszen a régészeti leletek által megismerhető anyagi kultúra az egykori valóság csak egy (kis) szeletét mutatja be. Nincs ez máshogy az avar kori falvak, háztartások esetében sem.

EGY AVAR CSALÁD HÁZTARTÁSA

Avar kori településrészlet Székely-határából

(grafika: Koncz Margit)

Késő avar kori házbelső részletének rekonstrukciója káttankekencével

A Kárpát-medence avar kori lakosságának nagy része a régészeti eredmények tanúsága szerint letelepült állattartó-földműves életmódot folytatott, ismert településeinek száma az utóbbi évtizedek nagyberuházásokat megelőző ásatásainak nyomán ugrásszerűen megnőtt. Ennek ellenére a feltárt leletanyag feldolgozása, és végső soron az avar kori falvakban folyó hétköznapi élet rekonstrukciója során a kutató gyakran ütközik problémákba.

Szerves anyag – például fából, textilből készült tárgyak – híján eleve korlátozott információértékkel bíró leletanyaggal rendelkezünk, melyet többnyire nem a funkciójának megfelelő helyén tárunk fel. Más korszakok településeihez hasonlóan ugyanis az avar kori falvakban lelt tárgyi anyag az egykor ott élők maguk után hagyott háztartási hulladékát képezi. Ha úgy tetszik tehát, kimondható, hogy mi, telepkutatók, azt a szemetet tanulmányozzuk, mellyel elődeink a funkciójukat vesztett objektumok – házak, vermek, árkok, kutak – gödreit töltötték fel. E szeméttananyag a 21. századra többnyire kerámiaedények töredékeiből, illetve az elfogyasztott állatok csontjaiból áll. Szerencsés esetben egy-egy fémtárgy vagy megmunkált csonteszköz árulkodik az egykori lakosok mindennapi életének részleteiről.

Mielőtt azonban a leletanyagot közelebbről szemügyre vennénk, vessünk egy pillantást a településen található objektumtípusokra is. Egy átlagos faluban jórészt házak, gazdasági épületek, külső kemencék, kutak, árkok, tárolóvermek nyomait tárjuk fel: egészen pontosan azokat a maradványokat, melyek ezen jelenségek földbe mélyített részeiből megmaradtak. Mivel az egykoron itt élők ezeket időről időre betemették, majd máshol ástak újakat, nehéz megbecsülni, hogy egyszerre nagyjából hány ember, esetleg hány család élhetett egy adott településen. Ugyanígy nehéz érvényes megállapításokat tenni az avar kori települések szerkezetéről is, nagyon ritkán lehet például körülhatárolni egy-egy háztartási egységet (egy vagy több ház és a hozzá tartozó, vele egy időben használt külső kemencék, tárolóvermek, kutak, árkok stb. együttese).

Kút (Nyíregyháza)

Félig kibontott kút lókoponyával (Nyírtass)

Árok (Nyíregyháza)

Légifotó (Nyíregyháza)

Egy avar család háztartása

54

A régészetileg vizsgálható avar kori lakó-épületek padlója kisebb-nagyobb mélységben a földbe volt ásva. E „lakógödör” mélységétől, illetve az egykori oldalfal feltételezett magasságától és anyagától függően beszélhetünk veremházakról, gödörházakról és boronaházakról. Ezek alapterülete nehezen határozható meg, a földbe ásott részek nagysága mindenesetre ritkán haladja meg a 20 négyzetmétert. Felmenő faluk tapasztott sövény, esetleg deszkákból épített boronafal lehetett, tetejüket 2–6 oszlop tartotta, szalmával, náddal borított fadorongokkal fedhették őket. A házak egyik sarkában agyagból

Agyagkemence kibontva (Nyíregyháza)

Házak (Nyíregyháza)

Házak (Nyíregyháza)

tapasztott vagy kőből épített kemence szokott elhelyezkedni, amely egyaránt szolgált főzőalkalmatosságként és „kályhaként” is.

Az épületek között feltárt, szabadban álló kemencék és a hozzájuk kapcsolódó „előterek” gyakori előfordulása bizonyítja, hogy a sütés-főzés egy részét, a szárítást, pörkölést, illetve sok esetben a gabona őrlését is külön épületben oldották meg.

Az avar kori településeken vagy közvetlenül azok mellett gyakran tárnak fel árkokat, sok esetben árokrendszereket, melyek összetett funkcióval bírhettek: kialakításuknál fogva kerítő-elhatároló szerepet tölthettek be, emellett

Agyagrögök kőből épített kemence maradványai (Nyíregyháza)

Sütőharang töredékei az egyik ház padlóján (Nyíregyháza)

Ugyanezen sütőharang füle restaurálás után

55

bizonyos esetekben gondosan megtervezett vízgyűjtő-vízvezető rendszerek meglétéről tesznek tanúbizonyságot, ami a korszak fejlett gazdálkodásáról árulkodik.

Mint fentebb említettem, az avar településeken előkerült leggyakoribb leletanyagot az egykori főzőedények töredékei teszik ki, így a régészeti telep kutatás kronológiája is ezekre a tárgy típusokra támaszkodik. Az avar kori fazekak esetében nemigen beszélhetünk formai változatosságról. Az edényeket korszaktól függően kézikorongon – agyaghurkákból felépítve, majd azokat összekorongolva – vagy korong nélkül készítették. Szintén kézzel készítették az avar kori települések egy másik „ikonikus” kerámiatípusát, a sütőharangot, melyet lepénykenyér készítésére használtak. Hasonló edények, elsősorban a Balkánon, a mai napig is előfordulnak. A szabadtéri főzésről-étkezésről a cserépbográcsok töredékei tesznek tanúbizonyságot.

A korszak régészeti kutatásának egyik gyorsan fejlődő iránya az egykori avar települések vizsgálata, az utóbbi évek kutatásai számos új ismerettel bővítették az avarok házairól, kemencéiről, gazdasági épületeiről alkotott képünket, s ezek révén ma már jóval többet tudunk arról is, hogy miképp működött egy avar család háztartása.

Korongolt fazék (Kisvárd)

Korongolt fazék (Nyíregyháza)

Egy Rákóczi-síri avar boronaház feltárt avar határában rekonstrukciója

Kondé Zsófia és Váczi Gábor tervei alapján (3D: Dóra Gerely)